

УДК 373.5.016-027.22]:811.111

**ФОРМУВАННЯ  
МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ  
СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ  
МОДЕЛЮВАННЯ РОЛЬОВИХ СИТУАЦІЙ НА  
УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ**



Луценко Катерина

*У статті висвітлено процес формування мовленнєвої компетенції у старшокласників засобами моделювання рольових ситуацій на уроках англійської мови.*

**Ключові слова:** *компетентність, компетенція, рольові ситуації, мовленнєва компетенція, діалогічне мовлення, метод Case-Study.*

**Актуальність статті** обумовлена тим, що процес євроінтеграції зумовлює підвищення ролі англійської мови як однієї з міжнародних та сприяє вдосконаленню методів й технологій її викладання. Нова програма з іноземних мов ставить за мету розвиток усіх чотирьох видів мовленнєвої діяльності – читання, говоріння, аудіювання і письма. Говоріння є найбільш проблемним видом діяльності. Сьогодні дуже помітною є тенденція, коли старшокласники володіючи великим лексичним багажем не можуть і не вміють використовувати його в процесі іншомовної комунікації. Це призводить до втрати інтересу до навчання, відсутності прогресу у вивченні мови, навчання перетворюється на нудну справу. У багатьох старшокласників при оволодінні іншомовним спілкуванням можна спостерігати психологічну травму, яка є результатом розчарування та марністю витрачених зусиль при вивченні іноземної мови. Саме тому останнім часом в методиці викладання іноземної мови та педагогіці відбуваються зміни в методах роботи в школі, пріоритетним стає підтримка інтересу та бажання старшокласників до навчання іншомовної комунікації засобами моделювання проблемних

ситуацій на уроках англійської мови. Традиційне заняття з типовими завданнями є застарілим та неактуальним.

Важливим аспектом є формування у старшокласників здатності практичного застосування отриманих знань. Саме з цією метою використовують такі сучасні засоби навчання як проблемні ситуації.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблемам формування мовленнєвої компетентності присвячена значна кількість вітчизняних наукових досліджень. Актуальні дослідження для розуміння суті поняття «комунікативна компетентність» проводили такі вчені-лінгводидакти: А. Богуш, Л. Жумаєва, О. Заболоцька, І. Задорожна, С. Ніколаєва, Н. Микитенко, Л. Морська, Ю. Рибінська та ін. У контексті теорії мовленнєвої діяльності як важливого елементу культури спілкування вагомий інтерес мають праці О. Леонтьєва, І. Зимньої, Т. Рядова та ін. Проблемам мовленнєвого спілкування присвячені праці М. Бахтіна, Н. Хомського та ін. В. Костомаров, О. Леонтьєв, С. Ніколаєва, Л. Щерба, Г. Пассова досліджували комунікативну функцію мови на середньому рівні. Не дивлячись на наявність значного наукового та практичного доробку з представленої проблеми, необхідно зазначити недостатню увагу до формування мовленнєвої компетентності учнів засобами моделювання проблемних ситуацій на уроках англійської мови.

**Мета статті** – узагальнити основні теоретичні положення формування мовленнєвої компетентності старшокласників засобами моделювання проблемних ситуацій та розглянути технологію їх практичного застосування на уроках англійської мови.

**Виклад основного матеріалу.** Аналіз методичних та наукових публікацій засвідчив, що й досі не існує єдиного загальноприйнятого визначення поняття «компетентність», адже в багатьох дослідженнях це поняття синтезується з поняттям «компетенція».

Компетенція (від лат. Compete – добиваюся, відповідаю, підходжу) –

коло повноважень, наданих законом, статутом або іншим актом конкретному органу або посадовій особі; знання і досвід у певній галузі [7, с. 613]. Ця лексема уперше вживалася в роботах В. Гумбольдта [2], проте як термін був введений Н. Хомським і визначався як таке знання мови що було синонімом до поняття «використанню мови» [8, с.15]. Н. Хомський уважав, що «комунікативна компетенція – це здібність, необхідна для виконання певної мовленнєвої діяльності рідною мовою» [8].

На сучасному трактовка терміну «компетентність» отримала різні аспекти. Так, наприклад, одні вчені визначають її як володіння знаннями [3, с. 64], інші – як обізнаність у чому-небудь [9, с.87], або як набуття знань [1, с.58]. Г. Колшанський визначав цю дефініцію як мовну систему на основі єдиного логічного мисленнєвого апарата [4, с. 26–32]. На нашу думку, терміни «компетенція» та «компетентність» – не є синонімами, адже останній має ширше трактування в сучасній лінгвометодиці та лінгводидактиці. У нашій розвідці ми розглядаємо «компетентність» як сукупність знань, особистісних якостей мовця, здатність до іншомовного спілкування.

Компетентність найчастіше формується в рольовій діяльності. Рольова діяльність реалізується через моделювання рольових ситуацій в процесі вивчення іноземних мов і дозволяє розглядати ситуацію як механізм формування активної позиції старшокласників. Вона дозволяє відтворити реальність в навчальному процесі, оволодіти нормами поведінки у різних ситуаціях. Поведінка в таких ситуаціях визначається не стільки структурою мовленнєвого процесу, скільки уявленням учнів про неї.

Як зазначив М. Кондрашов, рольові ситуації дозволяють використовувати соціально-психологічні механізми операційних засобів спілкування та способів, за допомогою яких вчитель досягає цілей навчання [5, с. 15]. Також рольові ситуації базуються на принципах довіри, співпраці, співтворчості, підтримки ініціативи з боку учасників, стимулюють

мобільність, активну позицію та гнучкість, спрямовану на позитивний результат.

Сучасні лінгводидакти все більше уваги приділяють Case-Study або ситуаційній методиці навчання, яка є досить популярним способом вивчення економічних наук. Метод Case-Study (метод конкретних ситуацій) (від англійського Case – випадок, ситуація) передбачає активний проблемно-ситуаційний аналіз, заснований на навчанні через розв'язання конкретних завдань і/або ситуацій (вирішення кейсів).

Ціль методу Case-Study – аналіз групою учнів реальної ситуації (case), розробка практичних рішень; закінчення процесу – оцінка запропонованих алгоритмів розв'язання проблеми і вибір кращого в контексті поставленої проблеми.

З нашого досвіду використання цієї методики при вивченні іноземної мови є виправданим, оскільки вона покращує навички говоріння у старшокласників; формує навички роботи в команді/групі; дає змогу краще розуміти й висловлювати думки; учить сприймати проблеми інших учасників групи; удосконалює аналітичні навички в розв'язанні навчальних проблем; розвиває навички управління; учить реагувати й мислити на професійному рівні. За структурою кейс – це низка завдань, які допомагають поступово вирішувати навчальні ситуації. Кожен кейс містить мету дискусії, розподіл ролей у групі, обговорення можливих рішень і висловлювання ідей, дискусію прийняття рішення.

Говоріння забезпечує процес спілкування у двох формах: діалогічному та монологічному. З власного досвіду найкраще сформувати іншомовну компетенцію засобами проблемних ситуацій можна через діалог, коли два співрозмовника задіяні в процесі обміну думками з заданої проблеми. На думку С. Ніколаєвої, діалогічне мовлення – це процес мовленнєвої взаємодії двох або більше учасників спілкування [6, с.146]. Під час цієї форми спілкування кожен з учасників виступає по черзі як мовець чи слухач, тобто

має двосторонній характер. Однією з особливостей діалогічного мовлення є його емоційна забарвленість. Діалогічне мовлення складається з реплік, які можуть складатися з однієї або декількох фраз. Перша репліка завжди ініціативна, друга – реактивна. Учні повинні навчитися ініціювати бесіду, давати відповідь-реакцію та підтримувати бесіду. Існує декілька видів діалогічного мовлення:

1) діалог етикетного характеру («Greetings and answers on greetings» – мовленнєві завдання: привітатися та відповісти на привітання, попрощатися на англійській мові, висловити вдячність чи радість);

2) діалог-розпитування («Introduce yourself or introduce another person» – цей тип сприяє виконанню наступних мовленнєвих завдань: запитання та повідомлення інформації з позиції того хто відповідає і навпаки; цілеспрямоване запитання питань в односторонньому порядку, використовуючи питальні слова такого типу: When?, Where?, How?, Why?, How long? тощо);

3) діалог-домовленість («A visit to cafe», «Asking about something» – до основних мовленнєвих завдань відносимо: домовленість про певні спільні дії, висловлення пропозиції та погодження на неї, звернення з проханням);

4) діалог-обмін думками, повідомленнями («Telling about something» – мовленнєві завдання: вислухати повідомлення співрозмовника, висловити свою точку зору тощо).

Під час діалогічного мовлення прийнято використовувати готові «мовні кліше» або «фразові звороти» такі як: Excuse me, Thanks a lot, Nice to meet you, See you soon and others. Нормою також є використання так званих «заповнювачів мовчання», які необхідні для заповнення діалогу, усунення мовчання. Наприклад, well, you know, let me see, look here, I say, well now etc. Одна із задач вчителя навчити учнів «заповнювачів мовчання» використовуючи необхідні сталі словосполучення та звороти. Ми помітили що, оволодіння іншомовним діалогічним спілкуванням викликає ряд

труднощів у старшокласників. По-перше, діалогічне мовлення об'єднує два процеси – аудіювання та говоріння. Це означає, що другий співрозмовник має правильно зрозуміти репліку і швидко відреагувати на неї реплікою-відповіддю. На цьому етапі у самих учасників діалогу виникає проблема: учень до якого звертаються повинен зрозуміти що йому кажуть і сформулювати репліку-відповідь, відбувається роздвоєння уваги, втрачається нормальний темп діалогу через недостатнє володіння мовними засобами. Дуже часто на уроках можна побачити так званий «завмерлий діалог», коли обмінявшись репліками обидві сторони мовчать не маючи змогу продовжити бесіду далі. Це спричинено труднощами продукування ініціативних реплік та відсутності регулярної практики іншомовного спілкування.

Ще одна проблема – це непередбачуваність діалогічного мовлення, тема бесіди може суттєво змінитися під час діалогу і через маленький словниковий запас, практику мовлення знову може відбутися «завмерлий діалог». Як виявилось, застосування ролевих ситуацій на уроках англійської мови допомагає учням зняти напругу, страх говорити на публіці тощо.

У методиці викладання англійської мови існує два підходи до навчання діалогічного мовлення: «зверху-вниз» – навчання починається з ознайомленням «діалогу-зразка» і подальшою трансформацією у власний діалог та «знизу-вверх» – засвоєння спочатку елементів діалогу, а потім самостійна побудова діалогу на базі засвоєних елементів.

Навчання діалогічному мовленню старшокласників на уроках англійської мови ми проводимо у два етапи. Перший підготовчий або нульовий. На цьому шаблі учнями виконуються різні види вправ: імітаційні, підстановочні, відповіді на запитання, повідомлення за зразком. Ці вправи носять рецептивно-репродуктивний та репродуктивно умовно-комунікативний характер. Під час цього етапу учні формують навички та вміння оволодіння елементами діалогічного мовлення. На другому етапі ми пропонуємо учням опанувати мікродіалог.

Повноцінний діалог складається з декількох мікродіалогів. Мета цього етапу закріпити вивчені під час першого етапу мовні кліше на практиці, підтримувати бесіду та не зупинятися після перших обмін репліками. Для цього вчитель використовує рецептивно-продуктивні комунікативні вправи нижчого рівня.

Під час третього етапу учні вчаться вести повноцінні діалоги різних функціональних типів згідно з програмою для певного класу та типу школи. На нашу думку, діалогічне мовлення є найефективнішим методом формування іншомовної комунікативної компетенції учнів, навчити учня англійській мові можна лише при умові спілкування, лише в цьому випадку можливе автоматичне перенесення навичок і умінь в реальні умови.

Вільне володіння іноземною мовою передбачає вміння спонтанно реагувати на найрізноманітніші ситуації реальної дійсності. У зв'язку з цим, кінцевою метою навчання іноземної мови є оволодіння навичками непередбаченого мовлення, як монологічного так і діалогічного. Застосування рольових ситуацій при формуванні мовленнєвої компетенції є найкращим засобом.

**Висновки, зроблені в результаті дослідження.** Нами з'ясовано, що в рольових ситуаціях учні використовують англійську мову як інструмент практичної діяльності і одразу відчують результат своєї мовленнєвої діяльності. Програючи ситуацію, учні одразу усвідомлюють наслідки свого висловлювання та на цьому етапі краще запам'ятовують необхідні лексичні та граматичні одиниці. Слід зазначити, що моделювання реальних ситуацій спілкування можливе лише за умови створення позитивної емоційної атмосфери на заняттях з іноземної мови. Завданням вчителя є створення позитивної атмосфери спільної пошукової діяльності, організація рольових ігор, навчання з використанням групових і парних видів роботи, змагань, конкурсів тощо. Таким чином, перехід до колективних та інтенсивних способів навчання на занятті з іноземної мови і, зокрема, за рахунок впровадження в

освітню практику проблемно-ситуативного навчання допоможе старшокласникам успішно засвоювати знання в сучасних умовах. Застосування методики ситуативного моделювання сприяє творчому спілкуванню, набуттю навичок співпраці в колективі та формуванню відчуття відповідальності за виконання завдань, вмінню будувати аргументовану відповідь, ефективному та швидкому засвоєнню лексичного та граматичного матеріалу.

Під час такого навчання учні мають можливість потренувати практичне застосування своїх знань у «реальних» ситуаціях.

### Список використаних джерел

1. Базильчук Г.К. Словник-довідник з історії / Г.К. Базильчук. – К. : МАУП, 2005. – 368 с.
2. Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). –К. : Райдуга, 1994. – 62 с.
3. Дрогайцев О.І. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови як педагогічна проблема // Педагогіка вищої та середньої школи : [зб. наук. праць]. – Кривий Ріг : КДПУ, 2002.– Вип. 4. – С. 62–70.
5. Колесникова И.Л. Англо-русский справочник по методике преподавания иностранных языков: справочное пособие / И.Л. Колесникова. – М. : Дрофа, 2008. – 432 с.
4. Кондрашов М.М. План вивчення практикуму «Подієво-ситуаційний підхід як стратегія управління формуванням професійної позиції майбутніх учителів». Методичні рекомендації / М.М. Кондрашов. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2014. – 80 с.
5. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : [підручник] / Кол. авторів під керівництвом С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2002. – 328 с.



6. Словник іншомовних слів / уклад. Л.О. Пустовіт. – К. : Довіра, 2000.– 136 с.
7. Чубук Ю.Ф., Таукач Г.Л. В поисках новых путей подготовки инженеров / Ю.Ф. Чубук, Г.Л. Таукач // Вестник высшей школы. 1969. – № 1. – С. 20–26.
8. Энциклопедический словарь. 3-е изд. – М. : Сов. энцикл., 1984. – 1600 с.

**Луценко Екатерина. *ФОРМИРОВАНИЕ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТАРШЕКЛАСНИКОВ МЕТОДОМ МОДЕЛИРОВАНИЯ РОЛЕВЫХ СИТУАЦИЙ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА***

*В статье рассмотрено процесс формирования языковой компетенции старшеклассников при помощи моделирования ролевых ситуаций на уроках английского языка.*

**Ключевые слова:** *компетентность, компетенция, ролевая ситуация, языковая компетенция, диалог, метод Case-Study.*

**Lutsenko Kateryna. *THE FORMATION OF SPEECH COMPETENCE OF PUPILS BY MEANS OF SIMULATION ROLE-PLAYING SITUATIONS AT THE ENGLISH LESSONS***

*In the article the process of formation of speech competence of pupils by means of modeling role situations at the English lessons is represented.*

**Key words:** *competence, competence, problem situations, speech competence, speech in a dialog, Case-Study method.*